

A NYUGATMAGYARORSZÁGI HORVÁTOK

NGYSZÁZ ESZTENDEJE múlt az idén, hogy a nyugatmagyarországi horvátok mai hazájukban megtelepedtek. A jelenlegi válságos időkben szinte észrevétlenül merült a feledés homályába ez a nevezetes évforduló. Boldogabb időkben azonban meg kell találnunk a módját, hogy méltóképpen megörökítsük annak a bensőséges szimbiózisnak emlékét, melyben a nyugatmagyarországi horvátok velünk hosszú századokon át zavartalan testvéri szeretetben éltek. Amint nem volt a történelem játéka a nyolc-száz évig tartott magyar-horvát unió, hanem a két nemzet kölcsönös egymásrautaltságának természetes következménye, éppen úgy mélyebb okának és értelmének kell annak lennie, hogy a nyugati magyar végeken letelepedett horvát bevándorlók és az őslakosság annyira megértették egymást.

A HORVÁT TELEPEK a Murától a Dunáig, sőt egyes szórványokban a Duna balpartján túl is szinte megszakítás nélkül tartanak anélkül, hogy bárhorzárt tömböt képeznének. Mersich Márton szabadbárándi (horvátul Veliki Boristof, németül Grosswarasdorf) plébános 1922-ben 92 községben talált horvát lakosságot, de összeállításából hiányzik egy zalai falu és hiányzanak a mai csehszlovák köztársaság területére került horvátok.¹

MerSich a nyugatmagyarországi horvátok számát 72.459-re teszi. E területek utolsó magyar népszámlálása (1920) a mai Burgenlandban 44.753 horvátot talált, míg a Mersich által számbavett csonkamagyarországi részekben 12.599-et, tehát kereken 15.000 lélekkel kevesebbet, mint a horvát statisztikus. A nagy eltérést MerSich azzal magyarázta, hogy a Bécsben élő 12.000 nyugatmagyarországi horvátot szülőhelyük lakosságához számította. (Letna knjiga 1931, 12. 1.) Az így nyert eredmény nagyon problematikus értékű. Éppen ezért nincs alapos okunk a magyar népszámlálás hitelességében kételkednünk. MerSich összeállításában szerepel három alsóausztriai község is: Au (Cundrava), Hof (Cimof) és Manneisdorf (Malistrof). Ezek természetesen nincsenek bent a magyar népszámlálásban, de horvát lakosságuk csak párszáz lélek lehet. A MerSichnél nem szereplő zalai Tótszentmártonnak 1920-ban 933 horvát lakosa volt. A morvaországi Nikolsburgnak 1845 horvát lakosa volt (1930), a pozsonymegyei Dévényújfalunak (Devinjaska Nova Vés) és Horvátgurábnak (Hrvatski Grob, Weisgrub)

¹ Kade stanujemo mi Hrrati. Letna knjiga, 1930, 14—24 l.

1164, illetőleg 330 (1910). Eredetileg e vidéken sok helységben laktak horvátok, de már mindenütt eltótosodtak. Az 1923. évi osztrák népszámlálás Burgenlandban 42.011 horvátot talált, az 1930-i magyar népszámlálás Csonka-Magyarország itt számbajövő területein 11.600 horvát lakost. Mindezt mérlegelve a nyugatmagyarországi horvátok számát a négyszázados évfordulón 60.000-re becsüljük. 45.000 él Ausztriában, 12.000 Csonka-Magyarországon, 3000 Csehszlovákiában.

A nyugatmagyarországi horvátok falusi népség. Egyetlen horvát-jellegű város sincs e területen. Ezernél több horvát él a következő csonkamagyarországi községekben: Bezenye (Bizonja, Pallersdorf), Horvátzsidány (Zidan, Siegersdorf), Kopháza (Koljnof, Kohlnhof) és Szentpéterfa (Petrovo Selo, Prostrum). Burgenlandban a következő falvakban él ezernél több horvát: Pándorfalu (Pandrof, Parndorf) és Köpcsény (Geca, Rittsee) mosonmegyei, Borisfalva (Mali Boriátóf, Kleinwarasdorf), Füles (Filéz, Nikitsch), Malomháza (Menovo, Minihof), Szabadbáránd (Veliki Boristof, Grosswarasdorf), Büdöskút (Stikapron, Stinkenbrunn), Cinfalva (Cindrof, Siegendorf), Darázsfalu (Traiátrof, Trauersdorf), Ligvánd (Susevo, Nebersdorf), Oszlop (Uzlop, Oslip), Szarvkő (Voristan, Homstein), Vulkapordány (Vulka-proderátpf, Wulkaprodorsdorf), Darufalva (Rasporak, Drassburg) és Kelénpatak (Klimpuh, Klingebach) sopronmegyei, Pásztorháza (Stinjaki, Stinatz) és Újhegy (Nova Gora, Neúberg) vasmegeyei községekben.

A HORVÁT NYELVNEK három főnyelvjárása van, melyeket arról, hogy a mi? micsoda? kérdőnévmást sto,kaj, vagy ca szavakkal fejezik-e ki, StokavStinának, kajkavarnának vagy éakavstinának neveznek. Kajkavstinát beszélnek Varazsdmgyében és a Muraközben, Zágráb és Belovár-Körös megyék legnagyobb részében és ModruS-Fiume megye egy kis részében, cakavštinát Isztriában, az isztiiai szigeteken, a horvát tengerparton, Észak-Dalmácia tengerparti részein és szigetein. A többi horvát területeken, valamint a sokácok és a bunyevácok stokavStinát beszélnek. E nyelvjárás Gaj fellépése óta (1835) az egész horvát nemzet irodalmi nyelve. A kajkavátina a XVI. század közepétől Gajig a szorosan vett Horvátországnak (Szlavónia nélkül) irodalmi nyelve volt. A cakavstinát csak a nyugatmagyarországi horvátok tették meg saját kis irodalmuk nyelvévé, miután túlnyomó részük e nyelvjárást beszéli.

Az, hogy a nyugatmagyarországi horvátok cakavátinát beszélnek, elárulja, hol keresendő ó-hazájuk: ott, ahol a többi cakavstinát beszélő horvát lakik. Igaz, hogy hajdanában a cakavátina nagyobb elterjedésnek örvendett, mint ma, de a nyelvjárás központja mindig a mai területen feküdt. A nyugatmagyarországi horvátok nyelvében található olasz kölcsönszavak is erre a vidékre utalnak, hiszen mai hazájukban nem lehettek olaszokkal érintkezésben. Ilyen kölcsönszavak pl. facol (fazzoletto), ostarija (osteria), poneátra (finestra), Skuro (scuro) stb.

Az újházában erős magyar és német hatás alá kerültek. A nyugatmagyarországi írók nyelve tele van német és magyar szavakkal, a köznyelv még inkább. Lépten-nyomon használt magyar szavak pl. aldomaá, aldovati (áldozni), balta, batriti (bátorítani), beteg (betegség),

betezan (beteg), bermanje (bérmálás), birov (bíró), kiSbirov, boókor, cik (csík), deres, dínom-dánom, esperes, fajta, falat, hasnovati (használni), hat (hát, nohát), hatar, hiba, kanas (kanász), kefe, kíné, lepnje (lepény), lim-lom, melter, mulatovati (mulatni), notaruS, orság (ország), oroslan, pálinka, paripa, példa (példa), pék (pék), plajbas, pogar, (polgár), puska vagy pukáa, rakaš, rovaá, Santav (sánta), Sereg, Sóhaj, sabov (szabó), taliga, tanaién je (tanácsolás), tarinj (tányér), tigris, tolovaj (tolvaj), turov (túró), valovati (vallani), vankuS, virostovati (virrasztani) stb.¹ Jellemző, hogy egyik nyugatmagyarországi író, Szedenich File, horvát könyveiben a ritkább kifejezéseket horvát olvasóinak zárjelbe tett magyar szavakkal magyarázza meg.

A nyugatmagyarországi horvátok irodalmi nyelve a jelen század kezdete óta erős közeledést mutat a horvát irodalmi nyelvhez. Szavakat, kifejezéseket vesznek át belőle, de a cakavStinához ragaszkodnak.

TÖRTÉNELMÜK századokon át alig mutat fel olyan eseményeket, melyek különböznenek az általános magyar történelem eseményeitől.

A bosnyák királyság bukása (1463) után a török előretörése a horvát területeken szakadatlanul tart. A katolikus nemesség és a nép sokhelyütt elhagyja török uralom alá jutott, vagy folyton veszélyeztetett lakóhelyét és észak és nyugat felé menekülve keres magának új hazát. Eleinte a horvát területen, de hamarosan átjönnek Magyarországra is. Maguk a főurak menekülnek falvaikkal, vagyonukkal északra és letelepsznek ott, ahol számukra hely akad, akár oly módon is, hogy a török az előző lakosságot kiirtotta. A nyugatmagyarországi horvátok nagy részét Nádasdy Tamás horvát bán, majd nádor, hozta ki a Kanizsai-család horvát birtokairól. Nádasdy tudvalevőleg a Kanizsai-család utolsó sarját, Orsolyát, vette feleségül.

Mohi Adolf, aki a nyugatmagyarországi horvátokról az alapvető munkát írta, részletesen igazolta, hogy a tömeges bevándorlás 1533-ban történt. Bécs és Kőszeg ostroma (1529, 1532) pusztasággá tette Nyugat-Magyarországot. Így jönnek be ide Velika és Steniójnak Kanizsai-uradalmakból az új lakosok.² Mindkét uradalom az akkori Szlavóniában fekszik és az új telepésekről intézkedő első magyar törvény (1550. évi 72-ik articulus) valóban Szlavóniából jötteknek mondja őket. Persze Velika és Stenicjak csak közbenső állomások voltak. A nyugatmagyarországi horvátok délebről kerültek elő. A már említett nyelvi bizonyítékokon kívül erre vall az, hogy papjaik közt glagolaók voltak, azaz szlávul miséztek és glagolita írással írtak. A glagolaók központjai a zenggi és a vegliai püspökség. A „Wasserkrobot“ elnevezés is a nagy vízre, az Adriára utal. A vízi horvátok népköltészetében a tengerészet világából vett indítékok is szerepelnek. Ezeket nem szerezhették sem Nyugat-Magyarországon, sem Szlavóniában. Mohi nem mutatott rá, hogy az egyetlen horvát történeti név, mely

¹ A felsorolt szavak némelyikét már magukkal hozhatták az ó-hazából, mert ezek a kaj-ó-nyelvjárásokban ott is előfordulnak. (Pl. beteg, betezan, hasnovati, orság, oroslan, valovati.)

² Mohl Adolf: A horvátok bevándorlása 1533-ban. 1915, 34 l. 4°. L. még Szarvkó és urai c. cikkét is. (Századok 1903.) Kisebb betelepések szinte szakadatlanul folytak 1520—1560 között.

a vízi horvátok népköltészetében szerepel: Kariovié Iváné.¹ Ő a Kariovié Iván horvát bán volt (1521—24 és 1527—31) és Lika-Krbava hatalmas földesura. Birtokait a huszas évek elején a török teljesen feldúlta, ami egyik főoka volt a horvátok kivándorlásának.

A török 1529—32 között 130.000 embert hajtott el Nyugat-Magyarországról és Mohl 100.000-re teszi a bevándorolt horvátok számát. E számban benne vannak azok a horvátok is, akik Ausztriába menekültek. Nyugat-Magyarországon azonban maradtak régi jobbágyok is. Meršich Márton egy 1557-ből való jegyzékből, mely a bortizedet fizető jobbágyokat állítja össze Nyugat-Magyarország néhány községében, kimutatta, hogy ezekben a falvakban eredetileg magyar lakosság volt és az ottmaradt magyar jobbágyokat utóbb a betelepedett horvátok elhorvátosították. Kimutatta azt is, hogy a beköltözők német községeket és családokat is találtak.² Mohi Adolf 126 magyarországi és 54 osztrák horvát telepről tud. Az osztrák telepek jóformán nyomtalanul eltűntek, — a mai 3 alsóausztriai horvát lakosságú falu sokáig Moson megyéhez tartozott, — a magyarországiak nagyrészt máig tartják magukat.

A vízi horvátok a Dunántúl legvédettebb helyén telepedtek le. A török dúlások egész Bécs ostromáig (1683) alig érték őket. Papjaik első nemzedékének kihalta után eltűnt a szláv mise és a nép egészen beilleszkedett a győri püspökség szervezetébe. A szombathelyi püspökség felállítása után (1777) a két püspökség közt oszlottak meg. A reformáció pár évtizeden át zavarokat okozott a vízi horvátok között. Elszigetelt esetektől eltekintve a nép ugyan rendületlenül kitartott ősei hite mellett, de egyes földesurak prédikátorokat erőszakoltak reájuk. Mikor gróf Nádasdy Ferenc katolizált (1634), ennek a megpróbáltatásnak is vége lett. A magyar és a német reformáció dagadó árában a parányi horvátság sziklaként állott. A vízi horvátokra nézve valóban áll az, amivel őket az idei bécsi katolikus kongresszuson Innitzer hercegérsek köszöntötte: Horvátnak lenni annyi, mint katolikusnak lenni!

Bécs ostroma idején Nyugat-Magyarország hadiszíntér lett, de ez volt számukra az utolsó török veszedelem (1683). Ha a vízi horvátok részt is vettek a Habsburg-monarchia hadjárataiban, otthon alig zavarta valami a békét. A XVIII. század folyamán megindult a kulturális emelkedés. Bécs és a nyugatmagyarországi német kis városok nagy vonzóerőt gyakoroltak reájuk. A kialakuló horvát iparososztály számos tagja fel is szívódott a németiségbe. Papjaik, később tanítóik és jegyzőik azonban kitartottak horvátságuk mellett, bár természetesen német és magyar kultúrhatás alatt állottak. A magyar reformkor lelkesedése magával ragadta a vízi horvátokat is. Ha nyelvben horvátok maradtak is, politikailag magyarokká lettek. így történt aztán, hogy a szabadságharcban oldalunkon harcoltak, akkor is, mikor Jellachich bán fajtestvér-csapatai szállották meg lakóhelyüket.

A kiegyezés félszázada a vízi horvátok számára is az anyagi és szellemi emelkedés korát jelenti. Fenntartás és utógondolat nélkül

¹ Kurelac Fran: Jacke, 1871, XXXIV, 148., 160. 1.

² Podatki k nasemu doselenju. Letna knjiga 1931, 16—20.1. Poredica velikoboriStofskih obiteljskih imen. Letna knjiga 1930, 39—42. 1.

beilleszkedtek a megújult magyar birodalom szervezetébe és a magyar nemzetnek nem egy kitűnő férfiút adtak. Az édes anyanyelvhez való ragaszkodás azonban egyre fokozódott közöttük. Vezető embereik Zágráb kulturális hatása alá kerültek. Az áldatlan magyar-horvát óvodásoktól távoltartották magukat, úgyhogy nemzeti érzésük megerősödése nem rontotta meg a testvéri viszonyt Nyugat-Magyarország magyarjai és horvátjai között.

A trianoni béke és a velencei egyezmény megkérdezésük nélkül és akaratuk ellenére nagy többségüket elszakította az anyaországtól. Fájdalmukat még fokozta az, hogy kisszámú gyöngye népüket a politikai határok részekre szaggatták. Eleinte még az a veszedelem is fenyegette őket, hogy a lecsatolt Nyugat-Magyarországot megosztják Alsó-Ausztria és Stájerország között, ami jelentéktelen töredékké tette volna őket mindkét osztrák tartományban, holott a magyar időkben három vármegyében (Sopron, Moson, Vas) is mint erős népelemmel számoltak velük. Ez a veszedelem Burgenland, — a horvátok Miloradic szavával GradiSéének nevezik, — szervezésével elmúlt felőlük. Az új osztrák tartomány lakosságának egyhatodát képezik.

Az osztrák köztársaság a kisebbségek jogait a legnagyobb mértékben tiszteletben tartja. Amint az a nagyműveltségű osztrák nemzethez illik, a burgenlandi horvátokkal igen jól bánnak. Ausztria a horvát nyelv használatát templomban, iskolában, közéletben nem akadályozza. MerSich Márton összeállítása szerint Burgenland 58 községében használják a templomban a horvát nyelvet. Ezek közül 33 községnek horvát a plébánosa. Burgenlandnak 47 részben, vagy egészen horvát elemi iskolája van. A csonkahazai vízi horvátoknak 10 horvát iskolájuk van és 11 község templomában használják a horvát nyelvet.¹ A burgenlandi horvátok most külön horvát tanfelügyelőségre törekszenek és a horvát nyelv bevezetésére a különböző burgenlandi középiskolákba. A tanítóképzőkben már tanítják is a horvát nyelvet és irodalmat. A horvát tannyelvű elemi iskolák tankegyeitől az osztrák állam gondoskodik.

Ausztria a burgenlandi horvátok nemzeti alapon való társadalmi, kulturális és politikai szervezkedését is megengedi. Különféle vallásos és gazdasági horvát egyletek keletkeztek. Kultúregyletük még az impériumváltozás előtt Sopronban alakult meg (1921). Hosszú vergődés után 1929 óta működik állandóan. Az osztrák köztársaság nem gördít akadályokat a burgenlandi horvátok és a délszláv királyságban élő horvátok érintkezésének útjába. A múlt és a jelen évben Jugoszlávia horvát városaiban a burgenlandi horvátok barátainak társaságai alakultak meg (Drustvo Prijatelja Gradiscanskih Hrvata), de a diktatúra ezeket az egyleteket mint „törzsiakat“ feloszlatta. A mostani évfordulót a zágrábi Tudományos Akadémia egy a nyugatmagyarországi horvátok viszonyait bemutató emlékkönyvvel ünnepli meg. A könyv előmunkálatai előrehaladott állapotban vannak. Végül, ami a politikai szervezkedést illeti, a vízi horvátok a keresztény-

¹ Kako vám ide? ste zdravi? Letna knjiga 1931, 8—15. 1.

szocialista és a szociáldemokrata pártok között oszlanak meg, de egy külön horvát párt is keletkezett. A bécsi parlamentnek egy, a burgenlandi tartománygyűlésnek öt horvát képviselője van. A burgenlandi kormánynak is van egy horvát tagja.¹

Dollfuss kancellár bátor küzdelme Ausztria államiságáért nagy rokonszenvet ébresztett a burgenlandi horvátokban. Az Anschluss számukra a német óceánban való elmerülést jelentené. Éppen ezért minden olyan törekvés, mely az Anschlusst megakadályozza, számíthat a burgenlandi horvátok támogatására. Kultúregyletük elnöke az osztrák kancellárt biztosította a horvátok hűségéről. Az a bánásmód, melyben Ausztria a vízi horvátokat részesíti, a hála és a szeretet érzelmeit váltotta ki belőlük. A burgenlandi horvátok ma osztrák hazafiak, ha nem feledkeztek is meg Magyarországról. Merőben új helyzet állana számukra elő, ha Ausztria elvesztené államiságát.

HORVÁT IRODALOMRÓL a beköltözés idejétől fogva lehet Nyugat-Magyarországon beszélni. Hogy ez az irodalom esztétikailag nem nagyon értékes, az természetes, hiszen a vízi horvátok írói a papok és a tanítók közül kerülnek ki, akik előtt elsősorban erkölcsi célok lebegnek.

A nyugatmagyarországi irodalom áttekintése ma még elég nehéz. Nincs tudományos összefoglalás, nem is lehet, hiszen hiányoznak egy ilyen összefoglalás előfeltételei: a monográfiák. Szedenich File könyve minden primitívsege mellett máig az alapvető munka.® MerSich Márton kísérlete nem egyéb, mint irodalomtörténeti karcolat.³ Újjevié Máté zágrábi tanár az egész horvát irodalmat tárgyaló könyve függelékében részletesebben foglalta ugyan össze a vízi horvátok irodalmát, de önállóság és a magyar nyelv és viszonyok ismerete nélkül.⁴ A nyugatmagyarországi kis horvát irodalom tudományos feldolgozása aránylag nehéz feladat. A szerzőnek bírnia kell a horvát, a magyar és a német nyelvet, otthon kell lennie a horvát, a magyar és az osztrák történelemben és irodalomban és derekasan neki kell vágnia a kutatásnak.

Az ó-hazából horvátjaink magukkal hozták népköltészetüket. Ennek termékeit azonban csak a negyvenes években gyűjtötte össze a fiumei Kurelac Fran és egy emberöltő múlva adta ki gyűjteményét.⁵ A könyv máig a vízi horvátok népköltésének legbecsesebb gyűjteménye, összesen 700 verset tartalmaz, de ezeknek a fele sem igazi népdal. A vízi horvátok a nótát jaékának hívják. Ez a szó a diák szó éa-formája. Eredetileg djacke pjesmének (diákénekek) hangzott, tehát szerzői diákok, kántorok, tanítók voltak és nem a nép egyszerű fiai. Ilyen diákversek a kötetben található történeti énekek. Volt epikus ének Zrínyiről és Rákócziról is, de Kurelac — nem nagy előrelátással — mellőzte őket, mert igen gyengék voltak. (XXXIV. 1.) Bécs

¹ Ferzín Mate: GradiSéanski Hrvati pod Austrijom. Letna knjiga 1930,10—14.1.

² Szedenich File: Nasi pilci i knjizevnost. 1912, 165 l., 8°.

³ Od stare i nove knjizevnosti GradiSéanskih Hrvata. Letna knjiga. 1930,24—28.1.

⁴ Ujevic Mate: Hrvatska knjizevnost. 1932, 197—204. 1.

⁵ Kurelac Fran: Jaeke, 1871. LIV, 314, IV. 8°.

ostromáról, Buda felszabadításáról; Nádasdy Ferenc kivégzéséről stb. (198—216.1.) olvashatunk krónikaszerű, nem népies, szigorúan katolikus és habsburg-hű verseket. A szerelmi költészet talán a legértékesebb. Néprajzi szempontból nagyon érdekesek a lakodalmi versek, melyekkel boldog emlékeztető elődöm a pesti egyetem horvát katedráján, Szegedy Rezső, foglalkozott.¹ Az a benyomásom, hogy a XVI—XVIII. század műköltészetének nem egy emléke bujdosik a népköltészet álarcában és hogy a paróchiák, iskolák padlásairól, sőt a mestergerendákról is még sok ismeretlen verset lehetne összeszedni, melyekből a nyugatmagyarországi horvát irodalom fejlődését a mainál világosabban lehetne összeállítani.

A horvátok a népköltésen kívül mást is hoztak magukkal az óhazából: szentkönyveiket. És ha a glagolitát hamarosan ki is szorította a latin írás, a szláv misét a latin mise, prédikálni horvátul kellett a népnek, a templomban horvátul imádkozott és énekelt a nép. A horvátok nagy szegénysége miatt az ilyes termékek sokáig nem jelentek meg nyomtatásban, de kéziratban elterjedtek. A legrégebb névszerint ismert nyugatmagyarországi horvát íróról, Puslabonic István jezsuitáról (1651—1705) tudjuk, hogy horvát imakönyveket írt, melyek ma kéziratban sem ismeretesek.

A XVIII. században az ó-hazából nyert indítékot a vízi horvátok vallásos irodalma. Zgrábi, varazsdi nyomtatványok kerültek Nyugat-Magyarországra és hatásuk alatt a vízi horvát papok is kezdtek hasonló munkákat irogatni. Az első nyomtatásban is megjelent ilyen könyv Kragel Eberhardé (Cetiri poslidnja — A négy utolsó dolog, Sopron 1762). Az ő nyomán haladt Fitzko József (1772—1843) peresznyei (Prisika, Pressing) esperesplébános, akit a vízi horvát irodalom atyjának neveznek. Bibliát és katekizmust adott a nép kezébe, de legnépszerűbb munkája az evangéliumok verses fordítása volt. Ezt sokáig használták a templomban is. Az ő tanítványa Bogovié Lovre, a Hiza zlata (= Arany ház, 1848) imakönyv szerzője. Ez az imakönyv számtalan kiadásban máig közkezen forog. Ez írók nyomán több vallásos író is lépett fel. Közöttük talán MuSković Iván a legjelentékenyebb.

A XIX. század második felében az irodalom kizárólagosan vallásos jellege megszűnt. A költők kezdtek világi tárgyú verseket írni és megszületett a széppróza. A költők között bizonyos jelentőségre tett szert Szedenich File tanító. Lelkes magyar hazafi, igen büszke magyar nemességére. Kötetei élén ott található díszmagyaros arcképe és megverseli családjá történetét 1580-tól sajátmagáig címerrel és fényképekkel. Sokkal jelentékenyebb nála Miloradié Máté, polgári néven Mersich Máté, horvátkimlei (Hrvatska Kemlja) plébános (1850—1928), a nyugatmagyarországi horvát irodalom legnagyobb költője. A kultúregylet valóban nem ünnepelhetette meg méltóbban a négy százados évfordulót, mint azzal, hogy rokona, MerSich Márton, gondozásában kiadta összegyűjtött verseit.²

¹ Njragatmagyaromági horvát lakodalmi szokások. Ethnographia 1921,60—69.1.

² Miloxadic Mate: Zibrane jaeke. 1933. 192 l. 8°.

A költő Répcesáradon (Frakanava, Frankenau) született. Kőszegen és Győrött tanult, 1876-ban pappá szentelték. 1879-ben horvát-kimlei plébános lett és holtáig ebben az állásban maradt. Falusi magányában folytonos önképzéssel igen nagy műveltségre tett szert és szép könyvtárat gyűjtött össze.¹ Különös kedvvel matematikával és filozófiával foglalkozott. Írt horvát nyelven egy fizikát, németül és magyarul több vallásbölcseleti tanulmányt. Ezek nem találtak mindig egyházi fellebbvalói helyeslésével, úgyhogy 1890-ben püspöke eltiltotta attól, hogy tudományos folyóiratokba írjon. Amint maga mondja egyik versében, a falun csalán és torma terem és ő is falun született! (7.1.). Megvallja, hogy gyermekkorá óta meglehetősen összeférhetetlen természetű volt. Apja, anyja nem volt diplomata, írja egyik önéletrajzi versében (16.1.). Anyjától, — a Naša teta Kate (Kata nénénk) c. versében (29—33.1.) sok humorral megrajzolt szókimondó asszonyságtól, — örökölte éles eszét és éles nyelvét is, ami az életben sok kellemetlenséget okozott neki. Elvászott a környékbeli magyar paptársaitól a magyar liberalizmus és sovinizmus fénykorában elidegenítően ható erős antiszemitizmusa és törhetetlen horvátsága. Pedig ha a túlzó magyarkodást olykor olykor ki is gúnyolta, jó hazafi volt, amit Vörösmarty Szózatának és Petőfi Távolból c. versének művészi fordításával (78—80.1.), a wilsoni béke ellen írt verseivel és a kommunizmust kíméletlenül ostromló költeményeivel is bebizonyított. A kommunisták háromszor is letartóztatták, de hívei fegyveresen szabadították ki karmaik közül.

Verselni 53 éves korában kezdett. 1903—1918 között a Kalendar Svete Familijét (A szent család naptára) szerkesztette és munkatársak hiányában kénytelenségből írta első verseit. Hamarosan népének elismert költője lett, kinek költeményei nélkül semmiféle nyugatmagyarországi irodalmi vállalat nem lehetett meg. Mikor Győrött megindult a Nase Novine (1910—1922) horvát hetilap, jóformán minden szám hozott tőle verset. Egy 53 évet meghaladt költő verseiben természetszerűen túlteng a gondolati elem. A tiszta líra alig-alig is szólal meg lantján. Legszebbek horvát öntudatát megzengő ódái. Közöttük a Hrvat u GradiScu, melyet a vízi horvátok himnuszuknak tartanak. Miloradic költészete egy magvas egyéniség megnyilatkozása, tele filozófiai mélységgel. Verselési technikája verseny a legnagyobb horvát költőkével. A nyugatmagyarországi horvát nyelvjárást senki olyan művészi magasságra nem emelte, mint Miloradié. De a vízi horvátok nagy költőjének minden során megérik az, hogy doctus poéta, kiből a gondolat túlteng a költészet rovására.

Miloradié írt epikai verseket is. Két bibliai példázatot Krisztus Urunk megtestesüléséről és a tékozló fiúról (33—45.1.) az egyszerű

¹ A könyvtárat Pannonhalmára hagyta, ahol külön gyűjteményként kezelik. Dr. Sárközy Pál egyetemi magántanár úr szíves felvilágosításai szerint 1444 kötetből és 142 füzetből áll. A zágrábi Tud. Akadémia kiadványai mellett sok értékes külföldi matematikai, fizikai és filozófiai munkát tartalmaz.

paraszti nép felfogásával, egészen nyugatmagyarországi környezetbe beállítva. Ugyané világot állítja elének a francia háború idejébe helyezett, sok szépsége mellett is elnyújtott Luka VuSilović c. költői elbeszélése (85—103.1.). Legsikerültebb epikai munkája a Crna voda (Fekete víz) c. balladája (25—27.1.), a megesett lány tragédiája, egy répcesarudi néphagyomány feldolgozása, melyet nagy túlzással Arany balladáira mellé állítanak (8.1.).

Miloradica méltán büszke a nyugatmagyarországi horvátság. Ha tárgyilagosan emelhetők is kifogások költészete ellen, ez semmit sem von le érdemeiből. És nem fogyatkozás az, hogy Miloradicnál, a költőnél, nagyobb volt Miloradic, az ember.

Miloradic nyomán több költő is lépett fel. Közöttük a legjelesebb Miloradic barátja és tanítványa, a szintén répcesarudi születésű Blazevic Iván (1888—) horvátjársfalvi (Hrvatski Jandrof, Kroatisch-Jahrndorf) plébános.¹

A másik irány, amelyben a vízi horvátok irodalma szép fejlődést mutat, a szépróza elbeszélés. Még nincs kikutatva, hogy mekkora mérvű volt az a ponyvairodalom, mely magyar és német eredetiek után különféle mulattató olvasmányokat adott a nyugatmagyarországi horvátok kezébe. És a magyarból vagy németből fordított novella-irodalom sincs összeállítva. Ezen előzmények után lépett fel az első nyugatmagyarországi horvát író, aki népének életéből vette a maga sokszor kezdetleges rajzainak tárgyát: Kara! Máté (1827—1911) fulesi esperes-plébános. Karall után következett Horvath Ignác (1895—) újhegyi (Nova Gora, Neuberg) plébános, a kultúregylet jelenlegi elnöke, népének; ma szellemi vezetője. Borisfalván született, Pozsonyban, Sopronban és Győrött tanult. 1918-ban pappá szentelték, 1925 óta újhegyi plébános. Horvath már Burgenlandban kezdte meg írói működését. A Bécsben 1922-ben megindult horvát hetilapban (Hrvatske Novine) jelent meg legtöbb dolgozata. Különösen népszerűek kis történelmi (storice), melyek a vízi horvátok életéből vett adomák, esetek, elbeszélések, többnyire minden tudatos művészi törekvés nélkül megírva, de folyamatos, kellemes nyelven, ügyes párbeszédekkel. A nép nagyon szereti ezeket a történeteket, mert magát találja meg bennük. A moralizálásban Horvath elődeihez képest nagy mérsékletet tart. „Storicái“-ból két füzetnyi önállóan is megjelent. Egyet maga adott ki Bécsben, a másikat a zágrábi Szent Jeromos egyesület adta ki könyvsorozatában Ujevic Máté tanulmányával.² Ez utóbbiban jelent meg egy hosszabb novellája (Stefanicev Gospodin). Ezt a novellát tekinthetjük a nyugatmagyarországi horvát irodalom első művészi elbeszélésének. A vízi horvátok egyik legnehezebb kérdését tárgyalja: a nemzeti intelligencia kitermelését. Aki az elemi iskolánál tovább jut, annak nem lehet horvát nyelven tanulnia és ebben adva van a fájától és nyelvétől való elidegenedés lehetősége. így történik ez Stefanicev esetében is, akit paraszti szülei „ a legnagyobb áldozatok árán nevelnek úrnak. A fiú előbb magyarrá,

¹ Lefordította Vörösmarty Feledés c. versét (Naša Domovina 1932. 103. 1.)

² Veliki i mali. 1927, 10+96. 1. 8°. Gradisanke. 1930, 64. 1. 8°.

majd az impérium-változással németté lesz és szégyenli szegény horvát családját és rokonait. Végül sem tud anyagi eszközök híján egyetemet végezni. Hazakerül mint nótárius. Lassan felélednek benne a gyermekkori emlékek. Szülőfaluja templomában magával ragadja véreinek istenes éneke. Ismét hívó katolikus lesz. És egy megújuló gyermekkori szerelmen át végleg megtalálja az utat nemzetéhez. A bizonyos önéletrajzi elemeket tartalmazó novella jobban megérteti velünk horvát testvéreink e súlyos kérdését, mint a legalaposabb szociológiai tanulmány.

Saját irodalmi működése mellett Horvath Ignác nagy hatással van nemzetére mint a kultúregylet elnöke. A nyugatmagyarországi horvátok szegények, így kultúregyletük is szerény viszonyok közt él és tevékenysége sem haladja meg a provinciális kereteket. 1930-ban és 1931-ben egy-egy naptárt adtak ki változatos szépirodalmi, tudományos és gyakorlati tartalommal. 1932-ben nem tudták még naptárukat sem kiadni. A folyó évben azonban új címmel és a régieket kétszeresen is meghaladó terjedelemmel újra megjelent a naptár. A jelen tanulmány folyamán gyakran idéztük a naptár cikkeket, de még sok érdekes dolog maradt említetlenül. Az utolsóban Meráich Márton értekezése olvasható a nyugatmagyarországi községek neveiről. A szerző Steinhäuser Walter és a magyar Schwartz Elemér könyveit egészítgeti ki, melegen méltatva Schwartz érdemeit.¹

Horvath Ignác annak az iránynak a híve, mely a Zágrábbal való kulturális együttműködést minél szorosabbá akarja tenni. A nyugatmagyarországi horvátság saját erejéből nem tudja előteremteni a kultúra mindazon fegyvereit, melyek nemzeti fennmaradását biztosítják. Mint Horvath egy német cikkben kifejtette, a burgenlandi horvátok hűek Ausztriához, megtanulnak németül, élvezik és magukévá teszik a német kultúra vívmányait, de a horvát nemzet tagjai, a horvát nyelvet, irodalmat, történelmet, művészetet a magukénak érzik és belőle kívánnak megújulást és megerősödést méríteni. Burgenland tartományi jellege kialakulásának jelentékeny faktora az ottani horvátság, így végelemzésben egész Burgenlandnak érdeke horvátságuk szabad kifejlése.² Aki nem aludta át a világháborúval bekövetkezett nagy nemzeti felébredést, mely a legparányibb kisebbségek öntudatát sokszor százados szcndergésből is felrázta, meg fogja érteni e fejtegetést.

Mikor azonban leírta e sorokat és kiadta Brezovié Ivánnak sokkal hevesebb tanulmányát,³ távol állott minden pánszlávizmustól és minden magyarellenességtől. Még Brezovié is tiltakozik az ellen, hogy horvát nemzeti öntudatuk pánszlávizmust, neoszlávizmust, vagy „korridorizmust“ jelentene. Maga Horvath, mint általában véve az összeomlás előtt felserdült nyugatmagyarországi horvát intelligencia minden tagja, tökéletesen tud magyarul. Az osztrák

¹ Odakle ishajaju imenâ naših hrvatskih sei? Naša Domovina. 1933, 51—58. 1.

² Warum die Kroaten sich nicht aufgeben? Burgenländische Heimat 1933, júl. 22.

³ Umiranje, zivopokapanje-i hrvatska defenziva. Letna knjiga 1931, 28—35 1.

uralom a magyar nyelv tudását illetőleg nagy visszaesést jelent. Ez azonban nem találkozik tetszéssel a horvátok körében. MerSich Márton Miloradic költeményeihez írt jegyzeteinek egyikében fel-sóhajt: Kár, hogy ma a gyermekek nem tanulnak magyarul! (81.1.)

A NÉMET ÓCEÁN mellett fekszik GradiSóe a mi hazánk... zengi a vízi horvátok himnusza. Kétszázötven kilométer hosszúságban húzódik el a horvát telepek korallsora a német óceán partján. A hatalmas óceán örök hullámozása elmosta a horvát telepek felét. Nem magyar érdek az, hogy a megmaradt korallszigetek tovább lazuljanak, töredezzenek. Négy száz év kemény munkájával a gradiáéi horvátság maradéka megszerezte az élethez, a fejlődéshez, a felvirágzáshoz való szent jogot.

Gradiáéi horvát testvéreink nagy évfordulója nekünk is ünnepünk. Szeretettel köszöntjük őket. Azokat is, akik itt élnek velünk a csonka hazában és azokat is, akiket ma a trianoni határok elválasztanak tőlünk!

BAJZA JÓZSEF